

Svätogorazdovská tematika v básnickej tvorbe Teofila Klasa

Dominik Vančo

Katedra slovanských filológií

Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre

The Theme of St. Gorazd in the Poetic Works of Teofil Klas

Litikon, 2025, Vol. 10, No. 1, pp. 23-34

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-5493-408X>

The article focuses on the historical figure of St. Gorazd in the poetry of the contemporary Slovak poet Teofil Klas. The starting point is the Slovak cultural tradition of St. Gorazd. We clarify the concept of the tradition of St. Gorazd and characterize its artistic manifestations in Slovak literature with an emphasis on poetry. The focus of the article is the analysis and interpretation of the poem *The Voice of Priest Gorazd* (1999) by Teofil Klas. We examine how he depicted the figure of St. Gorazd (historical context, character profile, applied motifs).

Keywords: Saint Gorazd, Great Morava, Slovak poetry, Virgin Mary, Teofil Klas

Svätogorazdovská tradícia v slovenskej poézii

Pojem svätogorazdovskej tradície sa v slovenskom kultúrnom prostredí začal výraznejšie etablovať v posledných desaťročiach, najmä po roku 1990.¹ Je vyjadrením zintenzívnenia tendencií upevňovať v slovenskom národnom povedomí kult svätého Gorazda ako prvého známeho, konkrétnym menom identifikovateľného svätca a významného vzdelanca domáceho,

¹ Do tohto obdobia datuje zrod novodobej svätogorazdovskej tradície napríklad Miroslav Holečko, jej propagátor, iniciátor a organizátor: „Jej nový zrod u nás sa datuje rokom 1990, keď sa v záhorskej obci Kúty uskutočnila prvá aktivita v tomto smere: *Deň svätého Gorazda*“ (Holečko, 1999, s. 140). O rozmachu tradície v danom období svedčia tiež viaceré skutočnosti. V roku 2004 bola založená Spoločnosť svätého Gorazda, v roku 2009 bol v Kútoch odhalený pamätník pri príležitosti dvadsiateho výročia zrodu svätogorazdovskej tradície. Signifikantne tiež narástol vedecký záujem o uchopenie gorazdovskej problematiky. Ide o samostatné publikácie (Anton Bagin: *Život Gorazda*, 1992; Lubomír Bosák – Patrik Kýška: *Svätý Gorazd – učený muž našej zeme*, 2004), zborníky (*Prvý po mene známy... I., II., III.*, 1995, 1999, 2016) i odborné články (zvlášť štúdie Miroslava Holečka, napríklad *Novodobá svätogorazdovská tradícia*, 2013). Najmä však možno spomenúť viaceré kultúrne podujatia národného významu s dlhoročnou tradíciou: Svätogorazdovské dni na Slovensku, Gorazdov Močenok, Gorazdov literárny Prešov, Gorazdovo výtvarné Námestovo a i. Z uvedeného vyplýva, že po roku 1990 nastalo najmä inštitucionálne uchopenie a systematické rozvíjanie svätogorazdovskej tradície v slovenskej kultúre, no zároveň treba uviesť, že samotné kultúrne povedomie o odkaze svätého Gorazda sa formovalo postupne v priebehu storočí.

t. j. veľkomoravského pôvodu, lepšie povedané pochádzajúceho z územia dnešného Slovenska.² Prvok národnej špecifickosti svätého Gorazda je pre konštituovanie tejto tradície na Slovensku obzvlášť dôležitý, stáva sa dištinktívnym príznakom, pretože na jednej strane sa vďaka nemu emancipuje od nadnárodne fungujúcej cyrilo-metodskej tradície, na druhej strane sa v jej národnom chápaní priestorovo lokalizuje najmä do oblasti slovenskej kultúry. Prejavy úcty k svätému Gorazdovi je však možné stopovať nielen v dejinách slovenskej kultúry, ale aj v iných slovanských kultúrnych areáloch (viac Bosák – Kýška, 2004, s. 153 – 193). Svätý Gorazd sa tak zvyrazňuje spomedzi panteónu kľúčových veľkomoravských postáv (Konštantín, Metod, Svätopluk, Rastislav a pod.) ako osobnosť individuálneho významu. Hoci ide o kultúrnu tradíciu, ktorá sa v istom zmysle môže charakterizovať už ako autonómna, resp. v spomínanom období tento charakter nadobúda, nemožno ju nikdy celkom izolovať od ostatných stabilne prítomných tradícií viažucich sa na historicko-kultúrny odkaz Veľkej Moravy. Jednotlivé zložky veľkomoravskej tradície: cyrilo-metodská, svätoplukovská a v tomto prípade už aj svätogorazdovská sú vo vzťahu vzájomnej komplementarity.³

Dejiny Veľkej Moravy, resp. jej „historický príbeh“, z ktorého sa neraz odvodzujú korene slovenského národného bytia či národnej identity, sa stávajú predmetom rôznorodej reflexie na poli vedeckého, verejného i umeleckého diskurzu. Výnimku nepredstavuje ani svätogorazdovská tradícia, ktorá nachádza pomerne výrazný ohlas v oblasti umeleckej tvorby.⁴ Netreba však zabúdať, že samotná svätogorazdovská problematika nepredstavuje novum, pretože dlhú dobu koexistovala ako prirodzená súčasť problematiky cyrilo-metodskej. Gorazd sa v tomto kontexte všeobecne vnímal najmä ako významný učeník a spolupracovník solúnskych bratov, pokračovateľ ich diela, príp. ako jeden zo skupiny tzv. sedmopočetníkov. Z toho dôvodu nie je prekvapujúce, že umelecká reflexia svätého Gorazda sa neobmedzuje len na uvedené obdobie konštituovania vlastnej modernej tradície v slovenskej kultúre, ale siaha aj oveľa ďalej do minulosti.

V slovenskej poézii, lyrickej i epickej, sa cyrilo-metodská tematika vo všeobecnosti objavuje už od čias národného obrodzenia. Ako príklad väčších epických básnických diel z daného obdobia možno uviesť epos *Cirillo-Metodiadu* Jána Hollého či neskoršiu historickú skladbu Pavla Országha Hviezdoslava *Lútosť Svätoplukova*, pričom v oboch vystupuje aj Gorazd ako jedna

² Predpokladá sa, že pochádzal z okolia Nitry. Domáci pôvod je v kontexte tradície svätého Gorazda kľúčový, resp. v istom zmysle výnimočný, pretože Konštantín a Metod pochádzali zo Solúna a ostatní svätí sedmopočetníci (Kliment, Angelár, Naum a Sáva) pravdepodobne z bulharsko-macedónskej oblasti – na Veľkú Moravu prišli až spoločne s misijným sprievodom (viac Škoviera, 2010). Existujú však aj názory, podľa ktorých aj Kliment pochádzal z Veľkej Moravy (pozri Stanislav, 1978).

³ O vzájomnej súvislosti cyrilo-metodskej a svätogorazdovskej tradície Miroslav Holečko napísal: „Kresťanské nehmotné kultúrne dedičstvo Slovákov tvoria o. i. dve nosné kultúrno-kresťanské tradície – historická všeslovanská cyrilo-metodská tradícia a novodobá národno-duchovná, kultúrno-umelecká kresťanská tradícia Slovákov, tradícia svätogorazdovská“ (Holečko, 2013, s. 717). Obe tradície teda zaraďuje do sféry tradície (národného) kresťanstva (protipólom by tu mohla byť svätoplukovská tradícia, orientovaná na problematiku štátnosti, t. j. profánnu sféru). Rozdiel medzi cyrilo-metodským a gorazdovským v slovenskej kultúre môžu predstavovať kategórie: všeobecne slovanské – národne slovenské a historické – novodobé.

⁴ Literárne, výtvarné a hudobné diela venované gorazdovskej tematike prehľadovo mapuje kapitola *Sv. Gorazd v umení* v spomenutej publikácii Lubomíra Bosáka a Patrika Kýšku (2004, s. 197 – 256). Pozri aj Cabadaj, 2016.

z postáv. Výraznejší rozmach lyrickej poézie v kontexte uvedenej témy je typický najmä pre príslušníkov katolíckej moderny a neskôr aj pre niekoľkých ďalších katolícky orientovaných autorov 20. a 21. storočia (výberovo: Rudolf Dilong, Pavol Gašparovič Hlbina, Michal Chuda, Teofil Klas, Teodor Križka, Viliam Turčány, Gorazd Zvonický).⁵ Vlastnej gorazdovskej problematike sa v lyrike venoval priestor buď skôr okrajovo, resp. príležitostne v podobe jednotlivých básní,⁶ alebo sekundárne ako súčasť tematiky cyrilo-metodskej.⁷ Postupne však začali vznikať ucelenejšie literárne diela, ktoré kladú postavu Gorazda do centra pozornosti. V poézii sú to najmä diela Teofila Klasa: poéma *Hlas kňaza Gorazda* (1999), ktorej je venovaný i tento príspevok, a publikácia *Gorazdov odkaz* (2017). Spomenúť tiež možno Magdu Polákovú a jej básnickú zbierku *Svetlo svätého Gorazda* (2010). Obdobné tendencie zacielenia na Gorazda ako literárnu postavu však môžeme sledovať i v ostatných literárnych druhoch.⁸ Za najmarkantnejšie prejavy svätogorazdovskej tradície v umeleckej literatúre považujeme práve tieto texty, v ktorých nastáva kvalitatívny posun v zobrazovaní svätého Gorazda ako vlastného agenta literárneho diania, s výraznejšou charakterovou kresbou a špecifickou motivikou, t. j. ako literárna postava nie je iba prirodzenou kulisou na dotvorenie cyrilo-metodskej dejovej atmosféry, ale osobnosťou s vlastným odkazom a významom.

Teofil Klas: *Hlas kňaza Gorazda*

Teofil Klas (vl. m. Jozef Zavarský) sa vo svojej bohatej básnickej tvorbe kresťanského ladenia venoval svätogorazdovskej tematike v dvoch dielach. Prvým z nich je poéma *Hlas kňaza Gorazda* s podtitulom *Triptych k dvetisícročnému jubileu kresťanstva* (1999), druhou je publikácia *Gorazdov odkaz* (2017), ktorá dopĺňa pôvodnú poému *Hlas kňaza Gorazda* o ďalšie dve básne: *Závet svätého Gorazda* a *Spev o Božom narodení*. V kontexte rozoberanej problematiky ide o významné literárne úsilie – Klasovo uchopenie gorazdovskej tematiky vystupuje do popredia v rámci korpusu básnických textov reflektujúcich osobnosť svätého Gorazda. Triptych *Hlas kňaza Gorazda* možno označiť za „najobsiahlejšie básnické dielo venované Gorazdovi“ (Bosák – Kýška, 2004, s. 203), či „za najvýznamnejší literárny opus z pohľadu našej

⁵ Pre podrobnejšiu charakteristiku pozri štúdiu Jána Gallika *Sv. Cyril a Metod v slovenskej poézii 20. a 21. storočia* (2016), príp. tiež antológiu *Svätý Cyril a svätý Metod v slovenskej literatúre* (2012).

⁶ Napríklad báseň *Metodov testament* (1944) Pavla Gašparoviča Hlbinu, *Nitriansky chválospev* (1980) Jána Harantu, *Začatá brázda* (1985) Gorazda Zvonického.

⁷ Dobrým príkladom je básnická zbierka Viliama Turčányho *Rada a dar* (1995), obsahujúca cyklus *Hlaholica*, ktorý je ucelenou básnickou výpoveďou o cyrilo-metodskom dedičstve (Konštantínovo filologické nadanie a Metod ako učiteľ Slovanov). Obsahuje však aj báseň *Gorazdovo dumanie pri Metodovom hrobe*, no aj v tomto prípade je tu lyrický hrdina Gorazd skôr prostriedkom na vyzdvihnutie činnosti solúnskych bratov: „Pred Metodom som užasol. A v zrelšom veku zriem dnes, že Boh to sám chcel tak: aby som vždy bol jeho verný žiak [...] No keď ma očaril Metod a taje slov som začal chápať hlbšie, mne svet sa v svätosť rozžiaril“ (Turčány, 1995, s. 72).

⁸ V slovenskej próze sú to najmä diela Milana Ferka (román *Svätopluk a Metod*, 1985), Jozefa Repka (novela *Metodov prvý pomocník* s podtitulom *Skutky svätého Gorazda*, 2012) a Františka Rábeka (román *Tajomstvo zoborského kláštora*, 2019). V uvedených spracovaniach je Gorazd jedným z protagonistov. Najmä posledné dve menované diela sú dôkazom pretrvávajúceho záujmu o gorazdovskú, resp. veľkomoravskú tematiku. V dráme je to hra *Gorazd* (1963) Rudolfa Dilonga (na Slovensku sa stala známou až po roku 1990; Cabadaj, 2016, s. 57) a hra Milana Ferka *Smrť Gorazdova* (1985) ako súčasť jeho dramatickej veľkomoravskej hexalógie.

[svätogorazdovskej, pozn. D.V.] témy“ (Cabadaj, 2016, s. 62). Miroslav Holečko dokonca hovorí o alternatívnom označení pre toto dielo – o Svätogorazdiáde (1999, s. 146), čo je alúzia na spomenutý epos J. Hollého, hoci zo žánrového hľadiska nedosahuje rovnakú epickú šírku. V nasledujúcej analyticko-interpretačnej reflexii sa zameriavame na poému *Hlas kňaza Gorazda*, pričom si všímame spôsob, akým T. Klas pristupuje k spracovaniu svätogorazdovskej tematiky, najmä teda uplatnenú motiviku, charakterovú kresbu postavy Gorazda a narábanie s historickým (veľkomoravským) kontextom v štruktúre diela.

V názve triptychu sa črtá základná rámcujúca idea diela. Tá spočíva v hľadaní spojiva medzi kresťanskou minulosťou a prítomnosťou Slovákov prostredníctvom svätého Gorazda. Podľa M. Holečka je „myšlienkovým premostením našich kresťanských prvopočiatkov s našou kresťanskou prítomnosťou. Ide však aj akoby o ‚vysunutý most‘ do tretieho tisícročia“ (Holečko, 1999, s. 145 – 146). Myšlienku takejto dvojdomosti, čiže orientáciu na jednej strane do minulosti a zároveň do prítomnosti na druhej strane, podporuje vlastný charakter textov obsiahnutých v diele. Z kvalitatívneho hľadiska sa v triptychu nachádzajú dva základné typy básnickej výpovede. Prvú skupinu tvoria texty, ktoré sa priamo tematicky a motivicky viažu na minulosť a sprítomňovanie veľkomoravských dejov, t. j. sú pevne zasadené do konkrétneho historického rámca. Do druhej skupiny možno zaradiť tie texty, ktoré sú vyjadrením kresťanských myšlienok s nadčasovou platnosťou a mohli by zaznieť v akejkoľvek dobe, t. j. nie sú viazané na historický kontext, preto sú vysoko aktuálne pre čitateľa zo súčasnosti, a teda nie sú iba „svedectvom“ o dávnej minulosti. Ak sa pozrieme na názov diela *Hlas kňaza Gorazda* z načrtnutej perspektívy, tak sa ponúka nasledujúca interpretácia. Výraz *hlas* už zo svojej podstaty implikuje výpoveď, prehovor alebo príhovor, ktorý je niekomu adresovaný. Tento hlas môže zaznieť ako hlas konkrétnej postavy, čiže *hlas Gorazda*, ktorý sa prihovára svojim krajanom v minulosti, ale aj ako *hlas kňaza* adresovaný všeobecne kresťanskému publiku bez spomínaného historického rámca. Ak sa spoja tieto dve motivické východiská dokopy, tak *hlas kňaza Gorazda* v sebe kombinuje obe perspektívy básnickej výpovede, teda spomínané prepojenie kresťanskej minulosti s prítomnosťou. Názov druhej, rozšírenej publikácie *Gorazdov odkaz* taktiež korešponduje s naznačenou interpretáciou, keďže ide o odkaz zanechaný od Gorazda, významnej osobnosti národnej minulosti, pre recipientov vzdialených naprieč časom.

Z aspektu druhovo-žánrového možno triptych zaradiť do žánrovej paradigmy poémy, dlhodobo sa vyznačujúcej synkretizmom literárnodruhových postupov.⁹ V diele možno zaznamenať kombináciu prvkov lyrických a epických. Jednotlivé kompozičné časti vykazujú náznak sujetovosti, resp. záväznej chronológie – ide o tri rôzne výseky z Gorazdovho života, časti triptychu, odohrávajúce sa v istom konkretizovanom čase a priestore, zohľadňujúc stav historiografického poznania daných udalostí, resp. rôznych teórií o pôsobení Gorazda po Metodovej smrti.¹⁰ Prvá časť *Stúpanie do rán* sa viaže na návrat Metoda a Gorazda na Veľkú Moravu z bavorského väznenia v roku 873. Druhá časť *Nech duša ozdravie* je zasadená do roku 898, keď bol Gorazd menovaný za arcibiskupa počas pontifikátu pápeža Jána IX. Záverečná časť triptychu *Zverení matke* sa odohráva v oblasti Krakova, kam sa Gorazd uchýlil po rozpade Veľkej Moravy. Načrtnutú trichotómiu sa však žiada ešte podrobnejšie charakterizovať. Každý

⁹ Pozri heslo Poéma v *Poetickom slovníku* (Žilka, 1987, s. 254).

¹⁰ Mnohé okolnosti Gorazdovho životopisu sú vzhľadom na fragmentárne správy v prameňoch nevyjasnené, napríklad konkretizácia jeho pôsobiska po roku 885. Z pohľadu umeleckej literatúry sa tak vytvára väčší priestor na variabilné spracovanie problematiky.

z troch kompozičných celkov sa ďalej člení na dve ďalšie časti. Prvá z nich – kratšia vypovedá najmä o kontexte a časopriestorovej konkretizácii danej pasáže akoby z pohľadu tretej osoby (príklon k objektivizácii), zatiaľ čo druhá z nich – dlhšia je vždy súvislým lyrickým monologickým príhovorom Gorazda (príklon k subjektivizácii). Možno teda hovoriť o kontextovej a rečnickej časti. Uvedené kompozičné celky preto nemožno ľubovoľne zamieňať a aj z pohľadu plnohodnotnej recepcie plní ich poradie v diele svoju funkciu. Do daného epického rámca je následne vždy zasadená vlastná lyrická výpoveď, ktorej je venovaný výrazný textový priestor. Parciálne možno v jednotlivých textoch stopovať prvky aj ďalších žánrov ako modlitba, kázeň či epištola.

Prvým kompozičným celkom je *Stúpanie do rán*. Jeho kontextová časť s názvom *Muž postate* je exopozíciou, vstupom do diela i deja. Predstavuje Gorazda ako človeka hodného zastávať post vedúceho učiteľa na veľkomoravskom učilišti, ako mravného i vzdelaného človeka, ktorý je pevný vo viere i hodnotách Evanjelia, ktorý je, ako uvádza názov, *mužom postate*. Časovo ide o rok 873, resp. moment návratu Metoda a Gorazda z bavorského väznenia:¹¹ „Pár dní je to, čo dúfalo sa s privretou len nádejou tu ešte, že meč anjelov sa zodvihne na neprávosť a z protivne vyslobodí tak mužov sna a obrody – že Metoda i s Gorazdom tu nebo dá späť z väzenia, z pút zákerných, z múk bremana – a rozrastie sa školenosť zas v doraste“ (Klas, 1999, s. 8). Z citovaného úryvku vyplýva, že opätovná prítomnosť Metoda a Gorazda sa priamo usúvzťažňuje s obnovením vyučovania, učenia, resp. spomínanej „školenosti“. Obaja sú zástupcami kvalitatívneho zlepšenia duchovného života – „muži sna a obrody“. Okrem toho sa tu naznačuje opozícia dobra (učenosť pestovaná Metodom a Gorazdom) a zla (odporcovia učilišta). Zároveň stojí za pozornosť, že báseň poskytuje pomerne vecný opis tohto historického kontextu, keď bol Metod i ostatní učenici prepustení z väzenia na zásah pápeža i na podnet domácej vrchnosti: „Hlas kniežat však a pápežská moc pre nátlak na zlovoľných si našli krok, by skrotlo v nich ich zhrdanie a skrčila sa poddane ich ukrutnosť“ (s. 8).

Samotný moment návrtu je opísaný ako radostná, príp. až slávnostná udalosť, pričom pozornosť sa venuje primárne Gorazdovi. Dôvodom tejto radosti medzi mládežou je práve možnosť pokračovania v štúdiu a výučbe, ktorú Gorazd synekdochicky zastupuje: „Zradostnel zvon a zladil zun svoj so spevom, ním bystrá mlad' sa pribrala dnes zvitávať sa s Gorazdom. Veď túži mlad' ver podrásť v tom, v čom schytila za Metoda a Cyrila sa vzdelávať, a prerod tmy na denný svit tak učením sa pripraviť“ (s. 8). Zdôrazňuje sa moment priamej kontinuity s misijným úsilím Cyrila a Metoda zo šesťdesiatych rokov, t. j. z obdobia pred trojročným väzením v Bavorsku. Garantom tejto kontinuity je práve Gorazd. Taktiež si možno všimnúť ďalšiu signifikantnú motivickú opozíciu: svetla (vzdelanosť) a tmy (nevzdelanosť), resp. i deň – noc.

Priestorová lokalizácia do Nitry je jednoznačná, hoci sa nespomína vlastný názov mesta, ale vrch Zobor, a to dokonca až dvakrát: „keď cudzí chcel, by veľpastier a učiteľ sa na Zobor viac nevrátil“ (s. 8); „kto zmyslel by si nepodniesť svoj zrak i sluch sem k Zoboru, kde slávi duch ples radosti“ (s. 9). Z pohľadu koncepcie spracovania gorazdovskej tematiky je takéto zdôraznené ukotvenie do prostredia dnešného Slovenska dôležité z viacerých dôvodov. Posilňuje sa moment historickej kontinuity medzi dnešným Slovenskom a Veľkou Moravou a zvýrazňuje sa domáci pôvod Gorazda, ktorý sa kladie do nitrianskeho regiónu.

¹¹ Na základe zápisu mena Choranzanus v záznamoch kláštora v Reichenau z daného obdobia, ktoré sa rekonštruovalo ako Gorazd, sa zvykne predpokladať, že Gorazd bol väznený spoločne s Metodom (Bosák – Kýška, 2004, s. 129 – 130).

Ťažiskovým motívom tejto časti je slávnostné zhromaždenie, na ktorom je Gorazd ustanovený za vedúcu osobnosť učilišťa. Legitimitu jeho novému postaveniu dodáva skutočnosť, že bol menovaný priamo Metodom: „dnes zverujem tvoj zápal a tvoj záujem, hľa, mužovi, v ňom budeš stĺp mať žulový do stavby dní. On, Gorazd váš, muž solidný“ (s. 11). Následne Metod vypočítava Gorazdove zásluhy ako zanieteneho podporovateľa ich misijnej práce a vyzdvihuje jeho pozitívne charakterové vlastnosti (múdrost, vzdelanosť, obetavosť a pod.), pričom sa opäť spomínajú aj konkrétne historické okolnosti: „u Koceľa nám po boku stál [...] i do Ríma nás sprevádzal [...] naostatok aj z väznenia mám poznatok, že nepoddal sa trýzneniu, lež niesol žiaľ a trápenia“ (s. 12). V istom zmysle môžeme takýto súbor vlastností vnímať ako idealizovaný opis svätca, keďže okrem životných zásluh (vita) sa opisuje aj väzenie (passio) a tiež disponuje výlučne kladnými charakterovými črtami. Absentuje teda iba typická hagiografická črta zázračnosť (miracula).

Okrem úvodnej pasáže už Metod ako literárna postava v ďalšej časti diela nevystupuje, čo súvisí tiež s tým, že druhý a tretí kompozičný celok sa odohrávajú v dobe po jeho smrti. Primárnou funkciou Metoda v texte je preto najmä predstavenie Gorazda ako výnimočnej osobnosti, ktorá následne koná autonómne, t. j. je nositeľom hodnôt sám o sebe. V tejto súvislosti nás tiež môže zaujímať aj stvárnenie vzájomnej dynamiky postáv Metod – Gorazd. Už tradične sa totiž Metod zobrazuje ako výnimočná osobnosť zásadného významu. Preto sa musia autori, ktorých zámerom je vyzdvihnutie odkazu iných veľkomoravských postáv (v našom prípade Gorazda), vysporiadať nejakým spôsobom s tým, aby postava Metoda s ustálenou idealizovanou charakterovou kresbou nezatienila zobrazovaného protagonistu.¹² V Klasovej koncepcii sa Metod venuje najmä filologickej práci v ústraní, konkrétne prekladom Biblie, čím uvoľnil Gorazdovi priestor na realizáciu v učilišti: „No keďže kmeť už, Metod sám, dnes nechce v spleť sa vmotať prác [...] bo sám by rád sa zamerať skôr na preklad už svätých Kníh“ (s. 9). Takéto utiahnutie možno čiastočne vnímať ako funkčný anachronizmus. Motív prekladania sa síce dá čítať ako alúzia na XV. kapitolu *Života Metoda*, v ktorej sa spomínajú Metodove preklady Starého zákona, no tým sa podľa legendy venoval až na sklonku života v osemdesiatych rokoch, teda nie v období po roku 873.

Predmetom rečníckej časti je *Gorazdova inauguračná reč* na spomínanom slávnostnom zhromaždení. Gorazd sa prihovára krajanom už z oficiálnej pozície učiteľa a kňaza, resp. vedúceho činiteľa duchovného života. Jeho príhovor pozostáva z dvanástich monologických častí, má charakter kázne so záverečnou modlitbou. Tematicky sa dotýka rôznych oblastí, ktoré sa črtajú v troch základných vzájomne prepojených rovinách: národnej, cyrilo-metodskej a teologickej. Hneď na samom začiatku sa nachádza moment sebaidentifikácie s národom: „ó, rodná čaď, vy všetci tu, čo mám vás rád“ (s. 16), čo podporuje Gorazdov obraz domáceho vzdelanca, resp. neskôr svätca. Vyzdvihuje aspekt národného kresťanstva. Slovanov, resp. konkrétne Slovákov označuje za Bohom vyvolený národ: „vyznačil nás v prednosti a meno dal nám Slova“ (s. 23). Takéto špecifické postavenie medzi národmi, z ktorého však

¹² Porov. napríklad prózu J. Repka *Metodov prvý pomocník. Skutky svätého Gorazda* (2012). V tomto diele už samotný názov naznačuje podriadenosť Gorazda svojmu učiteľovi. Prvou informáciou, s ktorou sa čitateľ stretne, je definovanie Gorazda ako pomocníka, preto len ťažko vystupuje z Metodovho tieňa. V priebehu deja sa potom autor snaží vyzdvihnúť Gorazdove činy a myšlienky, ale robí tak prostredníctvom utlmenia Metodových typických charakterových rysov, čo nepovažujeme za veľmi vhodné riešenie. Naopak, v románe F. Rábeka *Tajomstvo zoborského kláštora* (2019) organicky koexistuje idealizovaný Metod, vrátane adekvátneho opisu svojich misijných zásluh, a Gorazd, ktorého autonómnosť autor docielil jednak podrobnou psychologizáciou a výraznejším charakterovým vývinom, jednak prisúdením mu funkcie rozprávača.

vyplýva i zodpovednosť za pestovanie kresťanskej viery, odvodzuje z pomenovania národa Slovanov – Slovákov, kde slovo tvorný koreň korešponduje so samým Slovom Božím: „z tej príčiny nám meno dal, ním so slovom, čo rečou je, i so Slovom, čo tvorí svet, nás vedno spál a v sláve liet i v slovenských to slovách znieť dal veršom Kníh, v ktorých sťa zvon sa ohláša nám v reči on“ (s. 20).

Druhá, cyrilo-metodská tematická rovina je vyjadrením vďačnosti solúnskym bratom za ich kultúrny prínos, poznanie Evanjelia v rodnej reči a rozvoj vzdelanosti, čím pozdvihli Slovanov medzi ostatné národy: „nech vďakou znie náš celý kraj“ (s. 25). Gorazd vyzdvihuje filologické nadanie a úsilie Konštantína, konkrétne jeho preklady svätého Písma vrátane implicitného odkazu na zostavenie hlaholiky: „prvý raz tak vtelil reč nám na obraz kníh latinských a gréckych, ba i hebrejských“ (s. 25). Evanjelium preložené do rodného jazyka považuje za dar:¹³ „Veď onen dar i pápež sám dal na oltár a radostne ho požehnal“ (s. 24), pričom sa opäť uvádza aj konkrétna historická okolnosť posvätenia slovanskej liturgie. V Metodovom prípade sa spomína jeho mravoučnosť: „mravnosti a poriadku bez márnosti nás naučal“ (s. 26), preklady právnych textov: „On v preklade nám zákon dal“ (s. 26) i vymenovanie za arcibiskupa pápežom: „vyniesol i Metoda nám na prestol, tak oceniac skvost jeho slov i jeho prác“ (s. 26 – 27), čo sú typické motívy Metodovej charakterovej kresby. V diele predstavuje dôležitý moment aj zmienka o udomácnovaní mariánskeho kultu medzi Slovákami, ktorého počiatky sa tiež usúvzťažňujú s činnosťou Konštantína a Metoda: „zverili do ochrany tej, ktorá vie, čo údery sú boľavé, do náruče, oj, Márie“ (s. 27). Z istého pohľadu ide o anticipáciu záverečnej časti triptychu, ktorý sa výrazne tematicky viaže práve na kult Panny Márie.

V teologickej rovine ide najmä o podrobne rozoberanú problematiku Svätej Trojice: „A práve v troch, tá Trojica, je jeden Boh. Tri osoby, lež jeden Boh, čo pôsobí vo všetkom vždy len v jednote“ (s. 17). Takouto rozpravou Gorazd potvrdzuje svoju pravovernosť, je to akoby spoetizovaná forma vyznenia viery ako jedného zo základných pastoračných útvarov. V kontexte veľkomoravskej problematiky je správny výklad Svätej Trojice aktuálnou témou, keďže predstavitelia staroslovienskej liturgie boli neraz obviňovaní z herézy. Podľa *Života Klimenta* bola predmetom sporov medzi domácim a franským duchovenstvom po Metodovej smrti taktiež vieroučná otázka, tzv. spor o Filioque o pôvode Ducha Svätého. Gorazdov prejav sa opiera aj o viaceré biblické parafrázy. Z Nového zákona venuje pozornosť ukrižovaniu a zmŕtvychvstaniu Ježiša Krista: „podstúpil za ľudský rod v hre temných síl potupnú smrť, a takto nás i zbavil pút hriechu a tmy, pút spätých zlom a rozvratmi. I z mŕtvych vstal na tretí deň“ (s. 17). Zo Starého zákona spomína Adama a vyhnanie z raja: „Adam nám bol podľahol, oj, nástrahám, čo na pýchu ich zameral v zlom zádychu had-rozvratník – nech blaženosť tu nemá nik!“ (s. 31). Otázka hriešnosti človeka a eschatologický motív posledného súdu, resp. možnosť dosiahnutia spásy a večného života v Božom kráľovstve predstavuje myšlienkové vyústenie teologickej časti Gorazdovho prejavu.

Ak by sme sa pokúsili významovo prepojiť jednotlivé motivické línie Gorazdovej inauguračnej reči, tak nám vychádza približne nasledujúca súvislosť: Hriešnosť človeka možno prekonať a večnú spásu možno dosiahnuť prostredníctvom kresťanskej viery a Evanjelia. Konštantín a Metod svojím prekladom Písma svätého darovali túto možnosť Slovanom – Slovákom a zároveň ich zverili pod ochranu Panny Márie. Gorazdov prejav je teda výzvou na vďačnosť

¹³ Motív Evanjelia ako Božieho daru môže pripomínať obdobný motív z *Proglasu* Konštantína Filozofa.

Solúnskym bratom (aspekt kontinuity) i upevňovanie viery (teologický aspekt), akcentujúc pritom národné duchovné korene (národný aspekt).

Druhým kompozičným celkom je *Nech duša ozdravie*. Z kontextovej časti *Na Metodovom stolci* sa dozvedáme, že medzitým „štvrt storočia už ubehlo“ (s. 44). Medzi prvým a druhým kompozičným celkom je teda pomerne výrazný posun v čase, a to z roku 873 do roku 898. Presné datovanie opäť nie je uvedené, no z opisu udalostí sa dá pomerne ľahko dedukovať. Je to obdobie, v ktorom po násilnom prerušení nastáva obnova domáceho duchovenstva, keď „cudzí vzdor už tak skrehol, že poznove sa otvára púť obnovy“ (s. 44). Pod „cudzím vzdorom“ sa myslia najmä udalosti iniciované franskými duchovnými (v texte sa spomína „Žiarlivec“ – pravdepodobne sa tým myslí biskup Wiching), ktoré nasledovali bezprostredne po Metodovej smrti a ktoré vyústili až do zákazu staroslovienskej liturgie a vyhnaní Metodových žiakov z Veľkej Moravy. Konkrétne sa retrospektívne odkazuje, že „väčšinu z nich, nešťátiac sa prečinu, dal z krajiny aj vyhnať preč a na iných až otroctvo dal uvaliť“ (s. 45), čo sú prameňmi doložené útrapy Metodových žiakov. Boli to „dni chmáristé“ (s. 44), no znovu „slnečný lúč pozlátí zas deň a čin“ (s. 44). Vidíme tu opäť narábanie s motívmi svetla (zastupujúce dobro a nádej) a tmy (zastupujúcu zlo a beznádej).

Osobnosťou, ktorá má zabezpečiť duchovnú obnovu ľudu, resp. „ozdravenie duše“ (porov. názov celku), je práve Gorazd z pozície (arci)biskupa. Metod ho síce ešte pred svojou smrťou v roku 885 menoval svojim nástupcom na arcibiskupskom stolci: „rozhodne na Gorazda len ukázal“ (s. 44), no pre franskú hrozbu sa ho Gorazd mohol ujať až neskôr z povolenia Pápeža Jána IX. v danom roku 898,¹⁴ do ktorého je pasáž zasadená. Táto pápežská iniciatíva sa v texte tiež konkretizuje: „A pápež Ján, keď spoznal krok, ním kráčal tu už Boží ľud, aj načatú, no zhatanú púť do slávy, vzal zábranu nám z cesty preč a požehnal zas čestných reč. A poveril troch legátov i pomery tu upraviť [...] i biskupov nám vysvätiť“ (s. 46). V takto načrtnutej dejovej situácii sme následne svedkami Gorazda, ktorý sa chce v chráme prihovoriť svojim krajanom, resp. jemu zvereným kresťanom: „podobral sa na kázeň“ (s. 49). Táto kázeň sa odohráva na posvätnom mieste, v chráme „Pánovej to rodičke už v náslove zasvätený“ (s. 48), kde môžeme sledovať ďalšie upozornenie na mariánsky kult, ktorý je v diele markantne prítomný. Počas svojej reči Gorazd „do mravných plig chce zarúbať a pobodriť v čnosť rodnú brať a zákonu ju priúčať“ (s. 49).

Znenie Gorazdovej kázne s desiatimi časťami vrátane záverečnej modlitby je obsahom rečníckej časti *Napomínanie*.¹⁵ Takéto označenie signalizuje, že jej predmetom bude mravoučná problematika, opis cností, ale aj ich opaku – necností. Ide o výzvu na dodržiavanie kresťanskej morálky a mravných zásad, pretože len tak sa dá docieľiť spomínaná duchovná obnova, či „ozdravenie duše“. Je návodom na cnostný a zbožný život a dosiahnutie spásy. Prítomný je aj didaktizujúci tón. Mení sa preto aj charakter Gorazdovho prehovoru v otázke adresnosti, čo sa prejavuje zvýšeným výskytom výpovedí v druhej slovesnej osobe: „Nuž, majte sluch, ó, bratia“ (s. 52), príp. používaním rozkazovacieho spôsobu: „Cti otca, mať“ (s. 59). Posilňuje sa tým moment napomenutia, resp. konkrétne adresovanej výzvy od biskupa veriacim. Oproti

¹⁴ O Gorazdovom pôsobení po Metodovej smrti existujú rôzne teórie, „ktoré sa však ani v jednom prípade nepodarilo presvedčivo podložiť“ (Bosák – Kýška, 2004, s. 137), jednou z nich je práve tá, ktorú spracoval aj T. Klas v tejto časti diela, že Gorazd sa ujal arcibiskupského úradu v roku 898 po obnovení cirkevnej správy na území dnešného Slovenska.

¹⁵ Názov, resp. i mravoučný obsah môže odkazovať i na zachovaný starosloviensky text *Napomenutie k pokániu*, príp. *Napomenutie k vladárom*.

Inauguračnej reči, ktorá bola výraznejšie kontextualizovaná do daného historického rámca, sú Gorazdove *Napomenutia* všeobecnejšieho ladenia a myšlienky v nich obsiahnuté môžu byť inštruktívne a aktuálne pre čitateľa, resp. pre človeka, bez ohľadu na historickú epochu. V tejto časti diela sa už aktívnejšie ukazuje spomenutá dvojité perspektíva výpovede – kresťanská minulosť a prítomnosť.

Gorazdov mravoučný výklad stojí na niekoľkých základných tézach týkajúcich sa človeka, ktorý sa dostáva do rozmanitých väzieb či vzťahov: človek – Boh; človek – rodina; človek – manželstvo; človek – (všeobecný) život; človek – materializmus; resp. vo všeobecnosti možno hovoriť o vzťahu človek – (ne)cnosť. Základným východiskom je konštatovanie dualizmu dobra a zla. Prítomné zlo (v diele často zastupované aj motívom tmy): „zovšadiaľ i v dnešný čas len ošial, žiaľ a v závane zla zápach rán a sklamanie“, je potrebné poraziť prostredníctvom dobra (svetla), ku ktorému je možné dospieť mravosťou a zbožnosťou, čiže Evanjeliom, ktoré „je zákonom na výver síl dobroty a čnosti“ (s. 53). Gorazd varuje pred modloslužobníctvom: „Prvé je česť dať Pánovi a vedieť viesť boj s modlami“ (s. 54). Modly podľa neho nie sú hodné viery, nádeje ani lásky. Upozorňuje, že človek sa uctievania modiel dopúšťa z vlastnej viny: „Čo modlou je, sám volíš si: nuž, vôľové je konanie, ním opúšťaš sa“ (s. 55), preto je potrebné prevziať zodpovednosť za vlastné činy. Obzvlášť varuje: „tvoj moloch raz ťa pohltí“ (s. 56) pred zbožšovaním svetských márností ako sláva, prepych či zisk.

Vo vzťahu človeka k svojim rodičom vyzýva na prejavovanie úcty, rešpektu, vďačnosti a pomoci: „Cti otca, mať, ak v živote chceš spoznávať to tešivé, čo darúva sa v prekryve pokolení i na deťoch, i v horlení za rodinu jak podsadu pre otčinu i pozemskú, no práve tak i nebeskú“ (s. 59). Rešpektovanie svojich pozemských predkov je predpokladom rešpektovania spoločenskej hierarchie (kňaza a panovníka) a nakoniec samotného Boha ako Nebeského Otca: „Kto rodiča si neváži, ten vo zvyčaj pohrdania i druhými a zbúdzania síl rozkladných skôr upadá“ (s. 60). Rodina je zároveň základným priestorom, v ktorom sa pestuje zbožnosť. Gorazd odsudzuje odopretie pomoci rodičom, ktorí sa v starobe nevedia o seba postarať: „Keď zodretí sú, nevládni, až od detí už nelíšia sa v bezmoci, aj nezbližša zas odpieraš ich podopriet“ (s. 60). Popri tom však akcentuje aj obrátenú perspektívu rešpektu vo vzťahu rodič – dieťa. Ani rodič nesmie zneužívať svojich potomkov pre dosahovanie sebeckého prospechu: „chceš ako vec ho zužívať, jak s predmetom s ním narábaš“ (s. 61). Do sféry rodinných vzťahov spadajú aj poučenia pre manželstvo, ktoré „jak čnosti púť ustanovil Boh“ (s. 69). Zväzok muža a ženy v manželstve sa reflektuje ako jediný čistý vzťah. Takýmto čistým citom sa možno priblížiť k Bohu: „len čistý cit, ním planie hruď, zná vycítiť, jak poblízko je lásky Zdroj a Ohnisko“ (s. 71). Ostatné formy a podoby medziludského spolužitia sa odsudzujú ako hriechne, a to vrátane nemanželského spolužitia, nevery, domáceho násillia.

Od problematiky rodinných vzťahov sa Gorazd vo svojej kázni presúva k otázke života ako takého. Ludský, resp. akýkoľvek život je preňho vysokou hodnotou – darom: „Dar najväčší to z Božích rúk, veď v zápreči hrôz nebytia nič rozumné nás nevíta“ (s. 63). Váhu života udáva práve hrozba smrti, preto upozorňuje, že si svoj život treba vážiť: „nám život má byť posvätný a ctihodná vždy myšlienka ho veľadiť“ (s. 63). Úvahy o živote, resp. smrteľnosti nakoniec opäť smerujú k Bohu a otázke večného života. Kto si neváži život, či už svoj, alebo niekoho iného, tak sa sám oberá o možnosť spásy: „Život si váž, veď iba v ňom zem obývaš a iba v ňom, keď prestane raz divadlom ti byť ten svet, i raj príde ti iste zriet“ (s. 68). Súčasťou tejto tematickej roviny je aj poukázanie na nezmyselnosť násillia a vraždenia, ktoré sa hodnotí ako najhorší

z hriechov: „kto kvety tne, kto za peniaz – a necitne – či z rozkoše len vraždieva, ten najhoršie sa upísal bol diablove“ (s. 67). Cnostný život spočíva tiež v skromnosti. Odsudzuje chamtivosť, lipnutie na hmotných statkoch a hromadení pozemského majetku, ktorý z pohľadu večného života nemá relevantnú hodnotu. Hriešny je ten, „kto mamonu bol vstúpil v plen a hromadí si majetky, no ohľady len na seba má, na iných v ich potrebách už vôbec nie“ (s. 73).

Záverečná desiatka časť Gorazdovej kázne má charakter modlitby, v ktorej prosí o odvrátenie sa od všetkého zlého, čiže necnostného: „A všetko to, čo netrebné a škodlivé je, od nás vzdial, nech v odkryve síl šľachetných, v ich rozvoji a v kráse ich v nás zaplesá Syn človeka. Nech stane sa...“ (s. 81). Okrem toho však ide o sumarizáciu kľúčových myšlienok z celej kázne. V zhustenej podobe by sa dali zhrnúť zhruba takto: Pre priblíženie sa k Bohu (dobru) je potrebné vzdať sa modloslužby, pestovať cnostné vzťahy v rodine – ctiť si rodičov a rozvíjať čistý cit v manželstve; ochraňovať život vo všetkých podobách a odpútať sa od pozemských márností, resp. od všetkého hriešneho (zla).

Tretí kompozičný celok nesie názov *Zverení matke*, ktorý je vyjadrením leitmotívu tejto časti, vystavanej na myšlienke mariánskeho kultu – zveriť sa pod ochranu Panny Márie. V kontextovej časti *Zo závetria* sa opisujú tragické udalosti rozpadu Veľkej Moravy, pravdepodobne okolo roku 907, v dôsledku nájazdov staromaďarských kmeňov: „Zem v plani sa ocitla a v úpení pod kopytom hord nájazdných a v ohni tom i skrvená, i spálená a zrušená daň priniesla za pyšnú krv a výver zla“ (s. 87). Okrem vonkajších činiteľov však svoju úlohu zohrali aj vnútorné činitele – nesvornosť veľkomoravských vodcov: „z moci zla nesvornosť tých v nej zavládla, čo po prostých chodníkoch cti ju viesť mali“ (s. 86). V diele sa motív nesvornosti prezentuje ako vážne pochybenie a odvrátenie sa od cnostnej kresťanskej morálky, preto ho možno vnímať ako závažnejšiu príčinu rozvratu než samotné útoky nepriateľov. Gorazd odišiel do Poľska,¹⁶ do „závetria“ metaforického (pokojný a bezpečný priestor) i doslovného (priestor za Tatrami). V tejto kompozičnej časti teda nenastal len časový, ale aj priestorový posun. Ako kľúčový predstaviteľ duchovenstva sa Gorazd usiluje pomôcť krajanom, v ťažkej situácii ich preto zveruje pod ochranu Panny Márie: „pod krídla jej v príkrom dni aj v pohode rod porúča, nech v synoch bdie a povstáva jej fiat vždy, keď boľavá sa hlási daň ich stúpania do jasných rán“ (s. 90). Rozhodne sa tiež napísať povzbudivý list, ktorý možno čítať dvojako. Na jednej strane je adresovaný Gorazdovým rodákom (prekonáva sa priestorová vzdialenosť), na druhej strane je adresovaný čitateľom diela (prekonáva sa pomyselná časová vzdialenosť). Recepčia textu funguje v oboch uvedených prípadoch.

Obsah daného listu je predmetom rečníckej časti *Krakovská epištola* a v samotnom texte možno stopovať aj žánrové prvky epištoly,¹⁷ na ktorú odkazuje názov. Takisto sa mení štýl rozprávania oproti mravoučnej kázni v druhom kompozičnom celku. Gorazdov prejav sa vyznačuje láskavým, chápaným a povzbudivým tónom. Jeho cieľom je primárne vyzdvihnúť, resp. glorifikovať samotnú pannu Máriu Bohorodičku ako ochrankyňu národa, čo je vysoko aktuálne práve pre Slovákov v súčasnosti, keďže je patrónkou Slovenska. Označuje ju za „skvost ľúbezný a žiarivý, kvet voňavý, zdroj čírych vôd, zvon oslavy, chrám velebný a harfy zun“ (s. 94). Zároveň povzbudzuje krajanov vo viere, aby sa ani v ťažkých existenčných chvíľach neodvracali od Boha: „vyzerám do nádejí, že vyznie chrám srdc vašich v dóm a pri všetkom zle zažitom skrz pomery

¹⁶ V tomto prípade ide o spracovanie jednej z ďalších teórií, podľa ktorej Gorazd pôsobil vo Visliansku (Bosák – Kýška, 2004, s. 137 – 138).

¹⁷ Pozri heslo Epištola v *Poetickom slovníku* (Žilka, 1987, s. 241).

nič nezvedie vás od viery, lež naopak, dá vystúpiť vám nad oblak i žiaľ, i bôľ, i protiveň“ (s. 92). Bôle národa pripodobňuje k bôľom Panny Márie, v čom vidí silu na prekonanie príkorie. Jednou zo základných téz Gorazdovej reči je preto myšlienka: bez bolesti niet nádeje, čiže aj takúto krízovú situáciu tu možno vnímať ako príležitosť na posilnenie viery.

List sa symbolicky člení na sedem častí – opisujú sa jednotlivé bôle Bohorodičky. Text je z toho dôvodu pretkaný príslušnými biblickými odkazmi a novozákonnými parafrázami. Možno konštatovať, že motivika mariánskeho kultu dominuje tejto časti diela. Oproti prvým dvom častiam je celok *Zverení matke* v oveľa menšej miere závislý od historického kontextu, t. j. gorazdovská problematika je posunutá do úzadia a mariánska, naopak, vystupuje do popredia. Vo vyzdvihnutí mariánskeho kultu možno nachádzať priame spojivo medzi kresťanskou minulosťou a prítomnosťou Slovákov, úcta k Sedembolestnej Panne Márii je v slovenskej kultúre nadčasová. Kulmináciou *Krakovskej epištoly* – a možno povedať i celého diela – je záverečná modlitba, v ktorej sa Gorazd už neobracia na adresátov listu, ale v jednotlivých prosbách priamo oslovuje Pannu Máriu: „Ó, Mária, Mať bolestná!“ (s. 112).

Záver

Na základe prezentovanej interpretácie poémy *Hlas kňaza Gorazda* sa v záverečnom zhrnutí pokúsime zodpovedať otázku: Ako zobrazil svätého Gorazda Teofil Klas? Postava svätého Gorazda ako protagonistu diela tu bezpochyby patrí v plnom rozsahu do sféry náboženskej – je reprezentantom kresťanskej viery. Okrem toho je signifikantnou črtou národný charakter postavy – zdôrazňovanie územnej a národnej príslušnosti. Obe tieto tendencie korešpondujú s tézami svätogorazdovskej tradície. Z historických faktov sa autor orientuje najmä na tie, ktoré majú aspoň východiskovú oporu v prameňoch, resp. v historiografickom diskurze. V súvislosti s Gorazdom je to pôsobenie na Veľkej Morave, zdedené nástupníctvo po Metodovi, činnosť v Poľsku. Okrem toho však dielo približuje aj mnohé kľúčové okolnosti veľkomoravských dejín (činnosť Konštantína a Metoda, schválenie slovanskej liturgie, rozvrat domáceho duchovenstva v roku 885/886, rozpad Veľkej Moravy v roku 907). Vyobrazenie Gorazda je vo veľkej miere závislé od jeho funkcie v texte, je idealizovaný a v mnohých ohľadoch typizovaný (predstaviteľ národného duchovenstva s kladnými charakterovými vlastnosťami). Prienik do vnútorného subjektívneho prežívania, ani profanizácia či poludštenie postavy prítomné nie je. Taktiež autor nevyužíva fabuláciu fiktívneho životopisu, napríklad v prípade Gorazdovej mladosti, o ktorej sa zmienky nezachovali.

Poéma je uceleným dielom s premyslenou štruktúrou, jednotlivé časti triptychu však majú svoje špecifické črty. Môžeme sledovať meniaci sa pomer medzi konkrétnym (historickým) a všeobecným (nadčasovým). Prvá časť triptychu je v najväčšej miere kontextualizovaná do historického rámca – naopak, záverečná časť má výraznejší charakter nadčasovosti (v závislosti aj od tematickej orientácie na mariánsky kult). Dá sa v tom vidieť prechod od minulého (historický rámec) k prítomnému (súčasná úcta k svätému Gorazdovi a Panne Márii). Taktiež sa mení celkový charakter daných častí, zhruba v duchu: intenzia, tenzia, detenzia. Prvá je predstavením Evanjelia ako daru (od Boha i solúnskych bratov), je vieroučnou oslavou. Druhá je konkretizáciou zásad mravného života v duchu Evanjelia, je mravoučným napomenutím. Tretia je glorifikáciou sedembolestnej Panny Márie ako vyjadrenia nádeje na zotrvanie vo viere, je láskavým povzbudením. Prispôbuje sa tomu aj tón Gorazdovho rozprávania (oslavný, didaktizujúci, povzbudzujúci),

čo sa prejavuje narábaním a obmieňaním výrazových prostriedkov. Svätý Gorazd T. Klasa je kresťanský, národný a v mnohých ohľadoch nadčasový.

LITERATÚRA

- BOSÁK, Lubomír – KYŠKA, Patrik. 2004. *Svätý Gorazd – učený muž našej zeme*. Bratislava: LÚČ, 2004. ISBN 80-7114-501-7.
- CABADAJ, Peter. 2017. Gorazdovské inšpirácie v slovenskej umeleckej spisbe. In: *Prvý po mene známy... III*. Martin: Matica slovenská, 2017, s. 54 – 67. ISBN 978-80-8128-171-6.
- GALLIK, Ján. 2016. Sv. Cyril a Metod v slovenskej poézii 20. a 21. storočia. *Konštantínove listy*, 2016, roč. 9, č. 2, s. 98 – 105. ISSN 1337-8740.
- GALLIK, Ján. 2017. V Gorazdových siločiarach. In: KLAS, Teofil: *Gorazdov odkaz*. Bratislava: Spolok slovenských spisovateľov, 2017, s. 141 – 145. ISBN 978-80-8194-057-6.
- HOLEČKO, Miroslav. 1999. Prvý po mene známy. In: KLAS, Teofil. *Hlas kňaza Gorazda*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 1999, s. 117 – 136. ISBN 80-968246-6-X.
- HOLEČKO, Miroslav. 1999. Gorazdovská tradícia. In: KLAS, Teofil. *Hlas kňaza Gorazda*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 1999, s. 137 – 148. ISBN 80-968246-6-X.
- HOLEČKO, Miroslav. 2013. Novodobá svätogorazdovská tradícia. In: *Tradícia a prítomnosť misijného diela sv. Cyrila a Metoda*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2013, s. 717 – 744. ISBN 978-80-558-0401-9.
- HOLEČKO, Miroslav. 2017. K zrodu svätogorazdovskej tradície na Slovensku. In: *Prvý po mene známy... III*. Martin: Matica slovenská, 2017, s. 68 – 106. ISBN 978-80-8128-171-6.
- KLAS, Teofil. 1999. *Hlas kňaza Gorazda*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 1999. ISBN 80-968246-6-X.
- KLAS, Teofil. 2017. *Gorazdov odkaz*. Bratislava: Spolok slovenských spisovateľov, 2017. ISBN 978-80-8194-057-6.
- LIBA, Peter – LAUKOVÁ, Silvia. *Svätý Cyril a svätý Metod v slovenskej literatúre*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2012. ISBN 978-80-558-0240-4.
- STANISLAV, Ján. 1978. *Starosloviensky jazyk I*. Bratislava: SPN, 1978.
- ŠKOVIERA, Andrej. 2010. *Svätí slovanskí sedmopočetníci*. Bratislava: Slovenský komitét slavistov a Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2010. ISBN 978-80-89489-02-2.
- TURČÁNY, Viliam. 1995. *Rada a dar*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1995. ISBN 80-220-0659-9.
- ŽILKA, Tibor. 1987. *Poetický slovník*. Bratislava: Tatran, 1987.

Poznámka autora

Štúdia bola realizovaná v rámci projektu III/14/2025 *Podoby gorazdovskej tradície v slovenskej literatúre s finančnou podporou UGA UKF v Nitre*.

.....

PhDr. Dominik Vančo, PhD.
 Katedra slovanských filológií
 Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre
 Štefánikova 67
 949 01 Nitra
 Slovenská republika
 dvanco@ukf.sk